

Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану жөніндегі сот тәжірибесі туралы

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 1999 жылғы 9 шілдедегі N 8 Нормативтік қаулысы.

Ескерту. Бүкіл мәтіні бойынша:

"тергеуші" деген сөз "сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адам" деген сөздермен;

"қылмыс" деген сөз "қылмыстық құқық бұзушылық" деген сөздермен;

"алдын ала тергеу" деген сөздер "сотқа дейінгі тергеп-тексеру" деген сөздермен ауыстырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 Нормативтік қаулысымен (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

Ескерту. бүкіл мәтін бойынша:

"ҚІЖК-нің" деген сөздер "КПК-нің" деген сөздермен ауыстырылды;

"1-бөлігінің", "1-бөлігінде", "1-бөлігіне", "2-бөлігінде", "2-бөлігінің" деген сөздер тиісінше "бірінші бөлігінің", "бірінші бөлігінде", "бірінші бөлігіне", "екінші бөлігінде", "екінші бөлігінің" деген сөздермен ауыстырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

Есі кіресілі-шығасылы адамдарға, сондай-ақ маскүнемдіктен, нашақорлықтан немесе уытқұмарлықтан емделуді қажет ететін адамдарға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы қылмыстық істерді және медициналық сипаттағы шараларды қолдануды тоқтату, өзгерту және мерзімін ұзарту туралы ұсыныстарды қарау жөніндегі сот тәжірибесін талқылай келе, осы санаттағы істерді қарау барысындағы кемшіліктерді жою және заңды біркелкі қолдануды қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы қаулы етеді:

Ескерту. Кіріспеге өзгерту енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2002.08.15 N 18

Нормативтік қаулысымен.

1. Соттардың назары есі кіресілі-шығасылы күйінде қоғамға аса қауіпті әрекет жасаған адамдарға немесе қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін психикасы бұзылған адамдарға немесе қылмыстық құқық бұзушылық жасап, психиатриялық жәрдем қажет ететін немесе маскүнемдіктен, нашақорлықтан немесе уытқұмарлықтан емделуді қажет ететін адамдарға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын дұрыс қолдану олардың емделіп кетуіне немесе денсаулықтарының жақсаруына әсер ететініне, сондай-ақ осындай адамдардың қылмыстық заң бойынша жауапкершілік көздейтін әрекеттерді қайта жасауының алдын алуға ықпал ететініне аударылсын.

2. Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы істерді және оларды қолданудың мерзімін ұзарту, өзгерту немесе тоқтату туралы мәселелерді қараған кезде осы санаттағы істерді жүргізудің ерекшеліктерін көздейтін Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі – ҚК) 91-98-баптарымен және Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің (бұдан әрі – ҚПК) 54-тарауының баптарымен реттелетіні түсіндірілсін. Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолданумен байланысты медициналық жәрдем көрсетудің негіздері мен тәртібі Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы Қазақстан Республикасының Кодексі бойынша реттеледі.

Ескерту. 2-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2010.06.25 N 7 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

3. Соттар адамның өзінің әрекеттерінің нақты сипатын және қоғамдық қауіптілігін түсінуге және оларды басқаруға кедергі жасайтын психикалық сырқаты өздігінен медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану үшін негіз бола алмайтынын ескеруі тиіс. Осыған байланысты әр іс бойынша қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекеттердің жасалуы дәлелденгенін, оны жасаған кезде адамның есі кіресілі-шығасылы күйде болғанын тексеру қажет. Сонымен бірге, адамның психикалық сырқатына байланысты өзі үшін немесе басқа адамдар үшін қауіптілігін немесе басқа да елеулі зиян келтіруі мүмкіндігін растайтын нақты фактілер анықталуы тиіс.

Адамның психикалық сырқатының сипаты және ауырлығы оның осыған байланысты өзіне және басқа адамдарға қатысты зорлықшыл әрекеттер, өзге де қоғамға қауіпті әрекеттер (мүлікті ұрлау, өртеу, жою немесе басқа тәсілдермен бұзу және т.б.) жасауға бейімділігі, сондай-ақ қоғамға қауіпті ниетін жүзеге асыру мүмкіндігіне баға беретін аурудың күй-жағдайы - оның өзі үшін немесе басқа адамдар үшін қауіптілігін дәлелдейді.

4. ҚПК-нің 271-бабының талаптарына сәйкес әр қылмыстық іс бойынша, егер сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізілген адамға қатысты психикалық жай-күйіне күмән келтіретін мән-жайлар анықталса, міндетті түрде сот-психиатриялық сараптама тағайындалуы қажет. Бұндай жағдайларға, атап айтқанда, сезіктінің, айыпталушының отбасында психикалық аурумен ауыратын туысқандарының болуы туралы, оның ақыл-ойы жетіспейтіндер үшін арналған мекемеде оқуы туралы, бұрын зақым алғаны туралы, психиатриялық емханаларда тіркелуі немесе емделуі туралы, бұрын психикалық сырқатына байланысты қылмыстық жауапкершіліктен немесе жазадан босатылуы туралы және т.б. мәліметтер жатады. Сот-психиатриялық сараптаманы тағайындау туралы қаулыда сараптамашылардың шешуіне адамның бұрын психикалық сырқатының болғанын, қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті жасаған кезде

психикалық сырқатының дәрежесі мен сипатын анықтайтын, адамның қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті жасаған кезде есінің кіресілі-шығасылы болғанын, сезіктінің, айыпталушының қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында немесе сот үкімі бойынша қылмыстық жазаны өтеген кездегі психикалық мінез-құлқын белгілейтін мәселелерді қойған жөн. Сараптамашылардың алдына адамның анықталған ауруына байланысты оның өзі үшін және басқа адамдар үшін қауіпті болуы туралы, басқа да маңызды зиян келтіруі мүмкіндігі туралы, медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шарасын және оның қай түрін қолдануды талап ететіні туралы, сондай-ақ психикалық сырқатының сипаты мен ауырлық дәрежесін ескере отырып, оның түсініктер беруге, өтініштер мәлімдеуге, дәлелдемелер келтіруге және КПК-нің 515-бабының бірінші бөлігінде көрсетілген басқада әрекеттерді жасауға мүмкіндігі туралы мәселелерді қойған жөн.

Қылмыстық істе адамның ішімдік, есірткі, психотроптық немесе өзге де есеңгірететін заттарды жүйелі түрде қолдануы туралы мәліметтер болған жағдайда қылмыстық процесті жүргізуші органдар осындай адамдарға куәландыру туралы қаулы шығарып, іске осы адам маскүнемдіктен, нашақорлықтан немесе уытқұмарлықтан мәжбүрлеу түрде емдеуді қажет ететіні және оған қарсылық жоқ екені туралы медициналық комиссияның қорытындысы қоса тіркеуге тиіс.

Ескерту. 4-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

5. Бір әрекетке қатысты адамның есі кіресілі-шығасылы екендігін тану басқа әрекетке қатысты есінің дұрыс болуы мүмкіндігін жоққа шығармайтыны түсіндірілсін. Осыған орай, бұрын есі кіресілі-шығасылы болып танылған және қылмыстық жауапкершіліктен босатылған адам қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекет жасаған жағдайда, жаңадан жасаған әрекетінің әр эпизодына қатысты оның есінің дұрыс екенін немесе кіресілі-шығасылы болғанын анықтау мақсатында сот-психиатриялық сараптама тағайындалуы және өткізілуі тиіс. Қажет болған жағдайда стационарлық сот-психиатриялық сараптама, сондай-ақ психолого-психиатриялық сараптама өткізуді тағайындаған жөн.

6. Қылмыстық процесті жүргізетін органдар КПК-нің 14, 279-баптарына сәйкес күзетпен ұсталған сезіктіні, айыпталушыны сот-психиатриялық сараптама жүргізуге медициналық ұйымға мәжбүрлеп орналастыру үшін бұл туралы тергеушінің қаулысы керек екендігін, ал күзетпен ұсталмаған адамды сот-психиатриялық сараптама жүргізуге медициналық мекемеге орналастыру үшін оның келісімі, олай болмаған жағдайда сот қаулысы керек екендігін ескергені жөн.

Ескерту. 6-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 Нормативтік қаулысымен (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

7. Қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті жасаған сәтте адамның есі кіресілі-шығасылы болғандығы туралы немесе қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін психикалық сырқат пайда болғаны туралы сот-психиатриялық сараптамасын алған кезде, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адам, қылмыстық іс жүргізу заңының сотқа дейінгі тергеп-тексеру өндірісінің тәртібін реттейтін жалпы нормаларынан басқа, КПК-нің 509-518-баптарының талаптарын тез арада орындауы тиіс: істі бөлек өндіріске шығару мәселесін шешу, бұлтартпау шарасын бұзу және қажет болған жағдайда қауіпсіздік шарасын қолдану, қорғаушы мен заңды өкілін, егер бұрын басқа негіздер бойынша іске қатыспаса, іске қатыстыру.

Ескерту. 7-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2002.08.15 N 18, 2010.06.25 N 7 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

8. Қылмыстық процесс жүргізетін органдардың назары мынаған аударылсын: қоғамға қауіпті әрекеттерді есі кіресілі-шығасылы күйде жасаған адамдарға немесе қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін психикасы бұзылған адамдарға КПК-нің 137-бабында көрсетілген бұлтартпау шараларын қолдануға жол берілмейді. Бұндай адамдарға қажет болған жағдайда КПК-нің 511-бабының екінші бөлігінде көзделген қауіпсіздік шаралары қолданылуы мүмкін, атап айтқанда: денсаулық сақтау органдарын хабарландыра отырып, ауруды туыстарының, қамқоршыларының, қорғаншыларының қарауына беру психиатриялық көмек көрсететін психиатриялық көмек көрсететін ұйымға немесе мамандандырылған медициналық ұйымға орналастыру. Ауруды туыстарының, қамқоршыларының, қорғаншыларының қарауына беру түріндегі қауіпсіздік шарасы аталған адамдардың келісімі бойынша ғана қолданылуы мүмкін, ал олар бас тартқан жағдайда медициналық ұйымға орналастыру түріндегі қауіпсіздік шарасы қолданылуы мүмкін екендігін ескерген жөн. Іс бойынша анықталған, есі кіресілі-шығасылы адамның өзіне немесе өзге де адамдарға қауіптілігін немесе басқа да маңызды зиян келтіруі мүмкіндігін дәлелдейтін мәліметтер қауіпсіздік шараларын және оның түрін қолдануға негіз болады.

Ескерту. 8-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2010.06.25 N 7 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулыларымен.

9. Қауіпсіздік шараларын қамтамасыз ету қажет жағдайларда адамдарды орналастыратын мамандандырылған медициналық ұйымдарға: жалпы түрдегі психиатриялық стационар, арнайы психиатриялық стационар, күшейтілген бақылау түріндегі арнайы психиатриялық стационарлар жатады. Сот, тергеу судьясы КПК-нің 14-бап екінші бөлігінде, 279-бап екінші бөлігінде, 511-бап екінші бөлігінде көрсетілген

талаптарды сақтай отырып, қауіпсіздік шараларын қолдануға байланысты мамандандырылған медициналық ұйымға еріксіз түрде орналастыру туралы негізделген қаулы шығаруы керек.

Ескерту. 9-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2010.06.25 N 7 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулыларымен.

10. Егер сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында кіресілі-шығасылы күйде қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті жасаған адамға оның психикалық сырқатпен ауыратындығы фактісі анықтағанға дейін бұлтартпау шарасының қамауға алу түрі қолданылып, ол тергеу аяқталғаннан кейін жойылмаса, онда істі өз өндірісіне қабылдаған прокурордың немесе соттың қаулысы бойынша дереу бұзылып, қауіпсіздік шарасы қолданылған кезде адам психиатриялық көмек көрсететін тиісті медициналық ұйымға ауыстырылуы немесе біреудің қарауына тапсырылуы керек.

Қауіпсіздік шараларын қолдануға байланысты ауруды біреудің қарауына тапсыруды немесе арнаулы медициналық ұйымға орналастыруды жүзеге асыру тергеушінің, прокурордың немесе соттың жасаған хаттамасы, қаулысы ретінде рәсімделуі керек. Арнаулы медициналық ұйымдағы адамды сараптама жасау үшін немесе сот мәжілісіне немесе еріксіз түрде ем алатын жерге әкелу ауру тапсырылған медициналық ұйыммен келісе отырып, ішкі істер органдарына жүктеледі.

Ескерту. 10-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2010.06.25 N 7 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулыларымен.

11. Сот психиатриялық сараптаманың қорытындысы бойынша адам өзінің іс жүргізудегі құқықтарын жүзеге асыру мүмкіндігін жоғалтпаған жағдайда, қылмыстық процесті жүргізетін органдар КПК-нің 515-бабының екінші бөлігінің талаптарына сәйкес ондай адамға іс жүргізудегі құқықтарын түсіндіруі және оларды жазбаша түрде беруі тиіс.

Ескерту. 11-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 Нормативтік қаулысымен (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

12. КПК-нің 517-бабына сәйкес медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы істер бойынша қорғаушының қатысуы міндетті болып табылады. Қорғаушының іске қатысуы, егер ол бұрын КПК-нің 64, 66, 67, 536-баптарында көрсетілген өзге негіздер бойынша іске араласпаса, адамның есі кіресілі-шығасылылығы немесе психикасының бұзылуы фактісі анықталған кезден бастап жүзеге асырылуы тиіс.

Ескерту. 12-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 Нормативтік қаулысымен (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

13. КПК-нің 7-бабының 11)-тармағына сәйкес есі кіресілі-шығасылы адамдарды немесе қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін психикасы бұзылғандардың

ата-анасы, балалары, асырап алушылары, асырап алынғандары, бірге туған және бірге тұрмаған аға-інілері, апа-сіңлілері, атасы, әжесі, немерелері заңды өкілдері болып танылуы мүмкін. Егер жақын туысқандары болмаған жағдайда, қорғаушы немесе қылмыстық процесс жүргізуші органның қатысуға рұқсатымен іс бойынша басқа адамдардың заңды мүддесін қорғауға құқылы адам оның заңды өкілі бола алады.

Заңды өкілді іске қатыстыру - тергеушінің қаулысымен, олай болмаса, істі өз өндірісіне алған прокурордың немесе соттың қаулысымен жүзеге асырылады.

Заңды өкілді іске қатыстыру туралы мәселе іс жүргізіліп жатқан адамның есі кіресілі-шығасылылығы немесе психикасының бұзылу фактісі анықталған кезден бастап шешілу керек. Қылмыстық процесс жүргізуші орган іске қатыстырылған заңды өкілге КПК-нің 516-бабының үшінші бөлігінде көрсетілген құқықтарын түсіндіруге және бұл туралы хаттама жасауға (сот мәжілісі хаттамасына жазып қоюға) міндетті.

Ескерту. 13-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

14. Жақын туысқаны болып танылатын есі кіресілі-шығасылы адамның заңды өкілі өзінің келісімімен ғана және заңды өкілі болып басқа заңда көрсетілген жақын туысқаны танылғаннан кейін заңмен тыйым салынған әрекетті жасаудың мән-жайлары туралы куәгер ретінде жауап бере алады.

15. Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы істер бойынша, жасалған әрекеттің заңдылық бағасына қарамастан, міндетті түрде сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізіліп, оның барысында КПК-нің 510-бабының екінші бөлігінде көрсетілген мән-жайлар толық, жан-жақты және объективті түрде зерттелуі тиіс.

Қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті жасаған адам психикалық сырқатының сипатына және ауыру дәрежесіне қарай өзіне және басқа да адамдарға қауіп келтірмейтін болса, сондай-ақ өзге де маңызды зиян келтіру мүмкіндігі болмаған жағдайларда, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адам КПК-нің 35-бап бірінші бөлігінің 9)-тармағында көрсетілген негіздер бойынша іс жөніндегі сот ісін қысқарту туралы КПК-нің 288-бабының екіншіден бастап алтыншыны қоса алғандағы бөліктерінің талаптарына сәйкес қаулы шығаруы тиіс. Басқа жағдайларда сотқа дейінгі тергеп-тексеру аяқталғаннан кейін медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану үшін істі сотқа жіберу туралы қаулы шығаруға және іспен бірге тиісті прокурорға жіберуі керек.

Ескерту. 15-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

16. Егер сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында адамның қылмысты жасағаннан кейін психикасының бұзылуы қылмыстық ізге түсуді жалғастыруға мүмкіндік

бермейтіні анықталса, қылмыстық процесті жүргізуші орган ҚПК-нің 35 және 288-баптарының талаптарын сақтай отырып, іс жөніндегі өндірісті қысқартуы керек. Сонымен қатар, ауырып қалған адамға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану қажет болса, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адам бұл туралы қаулы шығарып, тексеру және сотқа дейінгі тергеуді қысқарту туралы қаулыны бекіту үшін істі тиісті прокурорға жіберуге міндетті. Прокурор қаулыны бекіткеннен кейін тергеуші қабылданған шешім туралы ҚПК-нің 289-бабының екінші бөлігінде көрсетілген адамдарды хабардар етуге тиіс.

Ескерту. 16-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2002.08.15 N 18; 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

17. ҚПК-нің 518-бабының бесінші бөлігіне сәйкес прокурор медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы қаулысымен келіп түскен істі қарап, онда ҚПК-нің 35 және 288-баптарында көрсетілген негіздер болған жағдайда істі қысқартуға, ал қажет болған жағдайда (мысалы, заңмен тыйым салынған әрекетті жасағаны фактісін растайтын немесе теріске шығаратын мән-жайларды қосымша анықтау үшін, әрекетке дұрыс заңдық баға беру үшін, іске қорғаушыны, заңды өкілді қатыстыру үшін, қауіпсіздік шараларын қолдану үшін, мүдделі адамдардың іспен танысу туралы өтініштерін шешу үшін және т.б.) қайта тергеуге жіберуге міндетті. Істі қысқартуға немесе қосымша тергеу үшін негіз болмаған жағдайда, прокурор аумақтық соттылық ережелерін сақтай отырып, істі тиісті сотқа жіберуі тиіс. Прокурор қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекеттерді жасаған есі кіресілі-шығасылы адамдарды немесе қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін психикасы бұзылған адамдарды сотқа тапсыру туралы қаулы шығармайды.

Оған қатысты іс бойынша іс жүргізу жүзеге асырылатын адамның заңмен кепілдендірілген құқықтарын сақтау мақсатында оған және оның заңды өкіліне, процестің басқа да қатысушыларына сияқты, істі қысқарту туралы немесе медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану үшін сотқа жолдау туралы қаулы міндетті түрде тапсырылады.

Ескерту. 17-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2002.08.15 N 18; 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

18. Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы істерді қабылдау және оны қарауға тағайындау судьяның қаулысымен рәсімделуі керек. Қаулының қорытынды бөлігінде істі қараудың күні мен орнынан басқа, егер оны сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адам немесе прокурор бұзбаса, бұлтартпау шараларын бұзу туралы, қажет жағдайда қауіпсіздік шараларын таңдау, өзгерту немесе

бұзу туралы, сот ісін жүргізу тілі туралы, сот талдауының жариялылығы туралы, азаматтық талап арызды қамтамасыз ету шаралары туралы, ісі келіп түскен адамның сот мәжілісіне қатысуы туралы, сот мәжілісіне жәбірленушілерді, куәларды, сарапшыларды шақыру туралы және істің дұрыс және заңды шешілуіне маңызы бар басқа да мәселелер туралы шешімдер көрсетілуі керек.

19. Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы қылмыстық істерді ҚПК-нің 306-бабынан бастап 309-ны қоса алғандағы баптарында бекітілген соттылыққа сәйкес бірінші сатыдағы соттар қарайды. Басты сот талқылауы барысында сотталушының ақыл-есі кіресілі-шығасылы жағдайда қоғамға қауіпті әрекет жасағаны немесе оның психикасының бұзылғаны анықталса, онда ақыл-есі кіресілі-шығасылы адамға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шарасын қолдану немесе қолданудан бас тарту туралы қаулы шығара отырып және басқа адамдарға қатысты шешім қабылдай отырып, істі мәні бойынша сол сот отырысында бір өндірісте қарауға жол беріледі.

Егер қылмыстық жауапкершілікке тартылуға жататын адамдар туралы істерді қарау ұзақ уақытты қажет етсе, онда сот ҚПК-нің 44-бабының талаптарын сақтай отырып, есі кіресілі-шығасылы адамға қатысты материалдарды бөлек өндіріске шығаруға құқылы.

Істі апелляциялық, кассациялық, тәртібінде немесе жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша қарау барысында қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті жасаған кезінде адамның есі кіресілі-шығасылы болғаны немесе ол адамның қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін, бірақ бірінші сатыдағы сот шешім қабылдағанға дейін психикасы бұзылып ауырғаны анықталған болса және де мұның өзі жазаны тағайындауға немесе орындауға мүмкіндік бермесе, онда ҚПК-нің 54-тарауының қағидаларына сәйкес, іс бойынша шығарылған сот кесімдері бұзылуға және іс соттың жаңадан қарауына жатады.

Ескерту. 19-тармақ жаңа редакцияда - ҚР Жоғарғы Сотының 2002.08.15. N 18, өзгерістер енгізілді - 2008.12.22. N 10, 2010.06.25 N 7 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

20. Істің дұрыс шешілуіне маңызы бар, адамның қылмыстық заңда көрсетілген қоғамға қауіпті әрекеттерді жасағанын растайтын немесе теріске шығаратын дәлелдерді, сондай-ақ өзге де маңызды мән-жайларды мұқият тексеру керек екендігіне соттардың назары аударылсын. Осы мақсатпен сот мәжілісіне жәбірленушілер мен куәгерлер шақырылуы керек, жазбаша дәлелдер жарияланып, қаралуы және заттай дәлелдер зерттелуі тиіс. Адамның есі кіресілі-шығасылы екендігі туралы мәселені шешу, медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану, мәжбүрлеу шараларының түрін белгілеу сот құзырына жатады. Сондықтан, психиатр-сараптамашылардың қорытындысына істегі барлық материалдармен жиынтықта мұқият баға берілуі керек. Егер сот-психиатриялық сараптаманың

қорытындысы оның қысқаша жазылғанына, негізсізділігіне немесе басқа да себептерге байланысты дәлелді болмаса, немесе онда сол санаттағы істер бойынша анықталуға жататын мәселелердің барлығы көрсетілмесе, соттар қосымша немесе қайта сараптамалар жүргізуді тағайындауы керек.

Қажет болған жағдайда сараптаманы қайта жүргізу тәуелсіз сараптамаға тапсырылуы мүмкін (Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Сот сараптамасының орталығы негізінде ұйымдастырылған сот-психиатриялық сараптама, т.б.).

21. Соттар сот тергеуі прокурордың есі кіресілі-шығасылы болып танылған адамға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану қажеттілігі туралы дәлелдемелерін баяндаудан басталатынын ескерсін. Бұл орайда, прокурор КПК-нің 510-бабында көрсетілген мән-жағдайларды растайтын, сондай-ақ аурудың өзі үшін және өзге адамдарға қауіптілігін дәлелдейтін істегі барлық дәлелдерді көрсетуі керек және олар дәлелденген жағдайда сотқа есі кіресілі-шығасылы адамға ҚК-нің 93-бабында көрсетілген медициналық мәжбүрлеу шараларының бірін қолдануды ұсынуы тиіс. Айыптау және қорғау тараптары іс бойынша жүргізілген өндірістің заңдылығын, КПК-нің 510-бабында көрсетілген мән-жайлардың дәлелденгендігін тексеруге қатысуға, ал КПК-нің 383-бабында көрсетілген тәртіпте өткізілетін жарыссөз кезінде сотқа сот тергеуінде бекітілгендерге сәйкес шешім шығаруды ұсынуға міндетті.

Ескерту. 21-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

22. КПК-нің 520-бабына сәйкес істі сотта талқылаған кезде: әрекеттің болған-болмағанын; оған берілген заңды бағаны; әрекетті ісі қаралып отырған адам жасағанын; ол адам әрекетті есі кіресілі-шығасылы күйде жасады ма, жоқ әлде оны жасағаннан кейін ауырып қалғанын; қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін ауырып қалған адамға жаза тағайындауға және оны орындауға бола ма; ауру өзі үшін және басқа адамдарға қауіпті ме және өзге де елеулі зиян келтіруі мүмкіндігі бар ма; бұндай адамға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шарасын қолдануға бола ма және нақты қандайын анықтау керек екендігі түсіндірілсін. Сонымен қатар, сот азаматтық талап арыз қанағаттандырылуға жата ма және кімнің пайдасына, қандай мөлшерде, сондай-ақ егер азаматтық талап арыз берілмесе, мүліктік зиян өтелуге жата ма; азаматтық талап арызды қамтамасыз ету немесе тәркілеу үшін қамауға алынған мүлікті не істеу керек; заттай дәлелдер туралы мәселелерін анықтауға тиіс.

Ескерту. 22-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 Нормативтік қаулысымен (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

23. Сот істі сотта талқылаудың қорытындылары бойынша мына қаулылардың бірін шығаруға тиіс: КПК-нің 35-бабының бірінші бөлігінде көрсетілген негіздер бойынша, егер іс бойынша өндірісті болдырмайтын мән-жайлар анықталса, істі қысқарту туралы;

адамды қылмыстық жауапкершіліктен босату және оған медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларының бірін қолдану туралы; адамды қылмыстық жазадан босату және оған медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларының бірін қолдану туралы; істі қысқарту және медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолданбау туралы; тергеуді жалпы тәртіпте ұйымдастыру үшін істі прокурорға жолдау туралы. Соттар ҚК-тің 93-бабында көрсетілген медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларының біреуін ғана және тек ҚК-тің 91-бабының бірінші және екінші бөліктерінде көрсетілген мән-жайлар анықталған жағдайда қолдануға құқылы екеніне олардың назары аударылсын. Соттар медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын таңдаған кезде, ҚК-тің 92-бабында көрсетілген медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларының мақсатын басшылыққа алуы, жасалған әрекеттің қоғамдық қауіптілігін психикалық дерттің деңгейі мен ауырлығын және осыған байланысты ол адамның өзге адамдарға және өзіне қауіпті болуын және қауіптілік деңгейін немесе психикасының бұзылуына байланысты өзге де маңызды зиян келтіруі мүмкіндігін, сондай-ақ ол адамның емдеуді қажет ететінін ескеруі тиіс. Психикасы бұзылған адамның өзі үшін және өзге де адамдар үшін қауіптілігінің деңгейі және оның басқа да маңызды зиян келтіруі мүмкіндігі медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларының түрін белгілеу үшін бірінші кезекті негіз болып табылады.

Ескерту. 23-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

24. Сот қаулысы КПК-нің 521-бабының талаптарына жауап беруі керек, онда ісі қаралып жатқан адамның жасаған әрекетінің сипаты, ол әрекет қылмыстық заңның қай нормасында көзделгенін, әрекетті осы адамның жасағанын растайтын дәлелдер баяндалуы керек. Сонымен бірге, қаулыда адамның психикасы бұзылумен ауыратынының нақты дәлелдері көрсетіліп, бұл орайда адам әрекетті есі кіресілі-шығасылы кезде жасағаны жоқ әлде психикасы қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін бұзылғаны міндетті түрде көрсетілуі керек.

Егер сот адамның қылмыстық құқық бұзушылық жасаған кезде өзінің әрекеттеріне жауап бере алатыны және оларды басқара алатыны, ал психикасы қылмыстық құқық бұзушылық жасалғаннан кейін бұзылған деп қорытынды жасаса, онда қаулыда міндетті түрде оның ауруы қылмыстық жаза тағайындауға және оны орындауға кедергі болатын-болмайтыны туралы нақты дәлелдер көрсетуге тиіс.

Психикасының бұзылуына байланысты адамның қылмыстық жауапкершілікті өтей алмайтынын немесе қылмыстық жауапкершілікке тартыла алмайтынын танығаннан кейін сот өзінің қаулысында адамның өзі үшін немесе өзге адамдар үшін қауіптілігі туралы немесе өзге де маңызды зиян келтіруі мүмкіндігі туралы тұжырымының себептерін келтіруге міндетті.

Маскүнемдік, нашақорлық немесе уытқұмарлықтан ауыратын адамдарға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы осы адамдарға тағылған айып бойынша қабылданған сот үкімінде немесе өзге қорытынды шешімінде көрсетіледі. Ақтау үкімі шығарылған кезде маскүнемдіктен, нашақорлықтан, уытқұмарлықтан мәжбүрлеп емдеу қолданылмайды.

Ескерту. 24-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 Нормативтік қаулысымен (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

25. Қаулының қорытынды бөлігінде соттар қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті есі кіресілі-шығасылы күйде жасаған адамды оған медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларының бірін қолданып немесе қолданбай, қылмыстық жауапкершіліктен босату туралы және қылмыстық істі қысқарту туралы көрсетуі тиіс.

Егер сотта адамның психикасы қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін бұзылғаны анықталса, сот қаулысының қорытынды бөлігінде ҚК-тің 75-бабының бірінші бөлігіне сілтеме жасай отырып, оған заңда көрсетілген медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларының бірін қолданып немесе қолданбай, адамды жазаны өтеуден босату және ҚК-тің 75-бабының үшінші бөлігіне сәйкес ондай адамдарға сауыққаннан кейін ҚК-тің 71 және 77-баптарында белгіленген ескіру мерзімдері шеңберінде қылмыстық жауапкершілікке тартылатындығын ескере отырып, іс жөніндегі өндірісті тоқтата тұру туралы көрсетуге міндетті. Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану мерзімдері сот қаулысында көрсетілмейді. Қаулыда ісі қаралған адамның қорғаушысы, заңды өкілі немесе жақын туысы, жәбірленуші және оның өкілі қаулыға апелляциялық тәртіппен шағым жасай алатыны, сондай-ақ ҚПК-нің 48-тарауында жазылған қағидалар бойынша прокурор өтінішхат келтіруі мүмкін екендігі көрсетілуге тиіс. Ісі қаралған адамның жақын туысқаны, іс бойынша заңды өкіл болған-болмағанына және іске қатысқан-қатыспағанына қарамастан, кассациялық шағым беруге құқылы екені түсіндірілсін. Ісі қаралған адам, егер сараптама қорытындысы бойынша оның психикалық күйі іс жөніндегі сот өндірісіне қатысуға рұқсат етсе, сот қаулысына шағымдануға құқылы. Өзге жағдайларда бұл адамдар, сондай-ақ азаматтық талапкер, азаматтық жауапкер және олардың өкілдері арыз бере алмайды.

Ескерту. 25-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2002.08.15 N 18; 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

26. ҚК-тің 91-бабы бірінші бөлігінің 1), 2), 3) тармақтарында көрсетілген негіздер бойынша медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы сот қаулыларын орындау психиатриялық стационарлар қарасты денсаулық сақтау органдарына және ішкі істер органдарына жүктеледі. Маскүнемдік, нашақорлықтан,

уытқұмарлықтан немесе психикасының бұзылуымен ауыратын, қылмыстық жазамен қатар мәжбүрлеп емдеу тағайындалған адамдарға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануды орындау тәртібі Қазақстан Республикасының Қылмыстық атқару кодексімен анықталады.

Ескерту. 26-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

27. Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану және психиатриялық көмек көрсету жүктелген денсаулық сақтау органдары медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары қолданған күннен бастап 6 ай өткеннен кейін, ал одан кейін жүйелі түрде 6 ай сайын ауруды куәландырып, қолданылған емдеудің тәсілдерінің және медициналық бақылаудың негізінде ҚК-тің 96-бабына сәйкес сотқа медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануды өзгерту, мерзімін ұзарту немесе тоқтату туралы негізделген қорытынды ұсынуға міндетті. Адамды медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларды қолданудың мерзімін соттың жүйелі түрде ұзартуынсыз психиатриялық стационарда ұстау заңсыз болып табылады.

Ескерту. 27-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 24.12.2014 N 4 Нормативтік қаулысымен (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

28. Дәрігер-психиатрлардың медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын тоқтатудың, өзгертудің және ұзартудың қажеттілігі туралы ұсынысын (қорытындысын) мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы қаулыны шығарған соттың судьясы жеке-дара жүзеге асырады. Егер мәжбүрлеп емдеуді жүзеге асыратын медициналық ұйым аталған соттардың аумақтық соттылығынан тысқары жерде болса, онда ұсынысты медициналық мекеме тұрған жердегі тиісті аумақтық сот қарайды. Сот қызметінде медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануды негізсіз өзгерту, мерзімін ұзарту немесе тоқтату фактілері жойылуы тиіс. Соттар есі кіресілі-шығасылы болып танылған адамның жасаған қылмысы ауыр немесе аса ауыр қылмыстарға жататын жағдайларға, оның медициналық ұйымда болу мерзіміне және дәрігерлік қорытындыда көрсетілген оның психикасындағы өзгерістерге ерекше назар аударуы керек. Бұндай адамдарға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануды тоқтату немесе өзгерту өткізілген емдеуден кейін немесе психикалық және тән күйінің өзгеруі салдарынан өзіне және өзге адамдар үшін қауіпті болмайтынын дәлелдейтін шынайы, даусыз мән-жағдайларға негізделуі керек.

Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануды тоқтату, өзгерту, мерзімін ұзарту туралы ұсынысты қарау нәтижесінде шығарылған қаулыға КПК-нің 522-бабында көрсетілген адамдар наразылық келтіре алады.

Ескерту. 28-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2002.08.15 N 18, 2010.06.25 N 7 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Нормативтік қаулыларымен.

29. КПК-нің 477-бабының бірінші бөлігіне сәйкес адамға айыптау үкімімен және қылмыстық жаза тағайындаумен қатар қолданылған медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолданудың мерзімін ұзарту, өзгерту немесе тоқтату туралы мәселелерді сотталушының жазаны өтеп жатқан мекеменің ұсынысы бойынша немесе сотталушының өзінің өтініші бойынша сотталушының жазаны өтеу орны бойынша аудандық немесе оған теңестірілген сот шешетіні соттарға түсіндірілсін. ҚК-тің 75-бабында көзделген негіздер бойынша адамды жазадан босатып, оған медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануды, сотталғанды жазадан босату туралы қаулыны шығарған аудандық және оған теңестірілген соттың судьясы жеке-дара жүзеге асырады. Егер мәжбүрлеп емдеу сот үкімінің ҚК-тің 91-бабы бірінші бөлігінде 3), 4) тармақтарында көзделген негіздер бойынша тағайындалса, медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануды тоқтату, өзгерту немесе мерзімін ұзарту туралы ұсыныстарды жаза өтеліп жатқан жердегі аудандық немесе оған теңестірілген сот қарайды.

Ескерту. 29-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2002.08.15 N 18, 2010.06.25 N 7 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 24.12.2014 N 4 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 11.12.2020 № 6 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

30. Осы қаулының қабылдануына байланысты КСРО Жоғарғы Сот Пленумының 1984 жылғы 26 сәуірдегі "Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану, өзгерту және тоқтату жөніндегі сот тәжірибесі туралы" N 4 қаулысы, 1985 жылғы 1 қарашадағы Пленум N 17 қаулысымен енгізілген өзгерістермен бірге Қазақстан Республикасында қолданылмайды деп танылсын.

Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының Төрағасы
Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының судьясы,
Пленум хатшысы